

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ректор Харківського національного
педагогічного університету

імені Г.С.Сковороди,
професор, доктор педагогічних наук

Ю. Д. Бойчук

2021 р.

ВИТЯГ

із протоколу № 2 засідання фахового семінару про наукову новизну,
теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження
аспірантки кафедри політології, соціології і культурології Харківського
національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди Тяпкіної
Юлії Олегівни на тему «Армія та суспільство: політико-інституційний
вимір», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі
спеціальності

052 Політологія від 17 лютого 2021 р.

ПРИСУТНІ: Головуюча на засіданні – д. політ. н, проф. Куц Г.М.,
зав. кафедри політології, соціології і культурології к. політ. н., доц.
Безрук О.О., д. псих. н., проф. Гордієнко-Митрофанова І.В., д. філос. н.,
проф. Денисенко І.Д., д. філос. н., проф. Радіонова І.О., д. філос. н., проф.
Роговський О.М., д. і. н., к. політ. н. Данько Ю.А., к. політ. н.
Савельєва Т.П., к. пед. н., доц. Білоцерківська Н.Г., к. філос. н.,
Пасісниченко І.І., к. філос. н., доц. Пелішенко І.І., к. соц. н.
Стрельнікова О.О., к. соц. н., доц. Шепеленко І.П., ст. викл. Бабухіна С.А.,
аспіранти Андрієвський Т.Г., Житко А.О., Тяпкіна Ю.О., ст. лаборант
Різник Г.В.; запрошені фахівці за напрямом дисертаційного дослідження:
д. політ. н., проф., проф. кафедри соціології та політології Національного
юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків) Поліщук І.О.,

к. політ. н., доц. кафедри міжнародних відносин, міжнародної інформації та безпеки Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
Застава І.В.

Серед присутніх 6 докторів наук за напрямом дисертації.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ: обговорення дисертації Тяпкіної Юлії Олегівни на тему «Армія та суспільство: політико-інституційний вимір», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 052 Політологія.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор Денисенко І. Д..
Рецензенти: кандидат педагогічних наук, доцент Білоцерківська Н. Г., доктор психологічних наук, професор Гордієнко-Митрофанова І. В..

Дисертаційне дослідження виконано як складову частину комплексної науково-дослідної теми кафедри політології, соціології і культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Соціалізація особистості в сучасних соціокультурних і соціально-політичних контекстах (0119U101695 від 02.05.2019 р.).

Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (протокол № 9 від 28.10.2016 р.).

СЛУХАЛИ: наукову доповідь аспірантки кафедри політології, соціології і культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди Тяпкіної Юлії Олегівни за матеріалами дисертаційної роботи «Армія та суспільство: політико-інституційний вимір», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 052 Політологія.

ВИСТУПИЛИ:

Поставили запитання: д. філос. н., проф. Радіонова І.О., д. філос. н., проф. Роговський О. М., к. політ. н. Данько Ю. А., к. політ. н., Савельєва Т. П.,

к. соц. н., доц. Шепеленко І. П., к. соц. н. Стрельнікова О. О., к. політ. н., доц. Безрук О. О..

З позитивною оцінкою дисертаційної роботи виступили:

1) **науковий керівник:** професор кафедри політології, соціології і культурології ХНПУ імені Г. С. Сковороди, д. філос. н., проф. Денисенко І. Д.;

2) **рецензенти:** доц. кафедри політології, соціології і культурології ХНПУ імені Г. С. Сковороди, к. пед. н., доц. Білоцерківська Н. Г., проф. кафедри психології ХНПУ імені Г. С. Сковороди, д. психол. н., проф. Гордієнко-Митрофанова І. В..

Взяли участь в обговоренні роботи: завідувач кафедри політології, соціології і культурології, к. політ. н., доц. Безрук О. О., проф. Куц Г. М., д. філос. н., д. філос. н., проф. Радіонова І. О., д. філос. н., проф. Роговський О. М., к. політ. н., доц. Данько Ю. А., к. філос. н., доц. Пасісниченко І. М., к. філос. наук, доц. Пелішенко І. І.

УХВАЛИЛИ: На підставі експертизи дисертаційної роботи, доповіді здобувача, поставлених запитань присутніх і відповідей здобувача, обговорення учасниками засідання основних положень дисертації, виступів наукового керівника та рецензентів прийняти такий висновок щодо дисертаційної роботи Тяпкіної Юлії Олегівни на тему «Армія та суспільство: політико-інституційний вимір»:

1. **Актуальність роботи.** Розвиток політичного процесу відбувається за умов, які продукуються сучасним станом суспільства, що відповідно до українського контексту визначається у таких характеристиках як нестабільне, трансформаційне, перехідне, суспільство ризику. Визначальною характеристикою постає саме ризикогенний характер суспільства – умови, в яких суспільство виробляє соціальні та техногенні ризики, що впливають абсолютно на усі сфери суспільно-політичного життя.

На цьому фоні, за останнє десятиліття в науковому дискурсі, у ЗМІ та в громадській думці найбільш обговорюваними питаннями постають проблема

безпеки та один з провідних соціально-політичних інститутів, пов'язаних із продукуванням даного ресурсу – армія. Саме даний політичний інститут займає найвищий рівень довіри серед населення України, що вказує на його певний потенціал щодо впливу на соціально-політичну сферу.

При цьому зазначимо, факт традиційної закритості армії як соціально-політичного інституту, практично відсутність прямого контролю з боку громадянського суспільства та зростання рівня довіри у період нестабільного стану суспільства та політичних змін (військова загроза, економічна криза, структурна напруга тощо) – вказує на певні зміни даного інституту у першу чергу як під впливом демократизації, так і під впливом ризикогенного суспільства.

Закономірність інституційних змін у суспільстві, сповненому ризиків є аксіоматичною. В той же час саме даний ракурс проблеми по відношенню до армії в наукових дослідженнях як зарубіжних, так і вітчизняних вчених практично не представлений.

Отже, у даному контексті потребують уваги питання, що стосуються особливостей «реагування армії» на ризики – структурні зміни даного інституту, вплив армії на трансформацію або навіть появу нових соціально-політичних інститутів. Тобто, постає необхідність у виокремленні нових аспектів взаємодії армії та суспільства за умов трансформації останнього у суспільство ризику.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у здійсненні комплексного аналізу взаємодії армії та суспільства, що трансформується, у політико-інституційному вимірі.

Реалізація мети дослідження зумовила постановку і послідовне вирішення наступних завдань:

- здійснити огляд концептуальних інтерпретацій сучасного суспільства у політологічному дискурсі;
- виявити специфіку концептуальних інтерпретацій сучасного суспільства, як суспільства, що трансформується;

- визначити теоретико-методологічні засади дослідження армії (збройних сил) як елемента соціально-політичної реальності;
- здійснити політико-інституційну експлікацію армії у контексті суспільства ризику;
- визначити базові моделі взаємодії армії та сучасного соціуму за умов його трансформації в суспільство ризику;
- з'ясувати особливості функціонування та взаємодії армії та інших суспільних в контексті трансформації українського соціуму.

Об'єкт дослідження – сучасне суспільство.

Предмет дослідження – політико-інституційна експлікація взаємодії армії та суспільства, що трансформується.

Методи дослідження: У контексті досягнення зазначеної мети дослідження базується на системі загальнонаукових та спеціальних методів, що застосовуються в сучасній політичній науці.

При розробці методології дослідження сфокусовано акценти на евристичному потенціалі теорії ризику (у положеннях У. Бека) та неоінституціоналізму. У межах уточнення та розвитку його основних положень (у варіанті інтерпретації П. ДіМаджіо, У. Пауелла та ін.) щодо можливості застосування при розгляді реалій суспільства, що трансформується, запропоновано на прикладному рівні доповнити його процедурами компаративістського та статистичного методів.

Компаративістський метод дозволив визначити загальні тенденції та специфіку розвитку суспільства ризику та, відповідно, порівняти зміст та характер моделей взаємодії армії з іншими інституціями та інститутами суспільства за умов функціонування його індустріального типу, а також в ситуації становлення його постіндустріального типу (суспільства ризику).

Статистичний метод дав змогу опрацювати відповідні статистичні дані, узагальнити дані рейтингів та результати експертних опитувань.

2. Формулювання наукового завдання, нове розв'язання якого отримано в дисертації. Дисертаційна робота Тяпкіної Юлії Олегівни на тему

«Армія та суспільство: політико-інституційний вимір» спрямована на вирішення актуального наукового завдання — визначення особливостей взаємодії армії та суспільства за нових соціально-політичних та соціокультурних контекстів їх функціонування.

3. Наукові положення, розроблені особисто дисертантом, та їх новизна.

Наукові новизна результатів дослідження, одержаних особисто здобувачем визначається тим, що в роботі:

уперше:

– запропоновано авторський варіант методології дослідження взаємодії армії та суспільства на підставі визначення перспективи нормалізації ризиків за умов постійних змін, насамперед, на інституціональному рівні на засадах комплементарного застосування неоінституціонального підходу та евристичного потенціалу теорії суспільства ризику;

– сформовано робочі моделі політичних практик, які відтворюють основні напрями і специфіку взаємодії армії та суспільства за умов трансформації останнього у суспільство ризику (перша модель пояснює зміни усередині самого інституту ЗС (контрактний, гендерний аспекти), а друга – враховує зміни безпосередньо у процесі функціонування різних суспільних інститутів, інституцій та структур (капеланство, демократичний / громадській контроль);

уточнено:

– аргументи стосовно доцільності дослідження структури та функцій збройних сил сучасного суспільства у контексті застосування провідних положень концепцій війни та миру К. фон Клаузевіца, К. Райта, Р. Арона та концепції трансформації війни М. ван Кревельда;

– твердження щодо процесу організації та здійснення демократичного контролю за діяльністю ЗС держави, згідно з яким суттєвого значення набувають виявлення ризиків в його організації та наслідків в результаті їх конструктивного подолання – проблеми командування; залучення цивільних осіб; розподіл повноважень між військовими та цивільними спеціалістами; прозорість та відкритість у їх функціонуванні;

– положення щодо змістовної амбівалентності діяльності сучасних армій за умов суспільства ризику (з одного боку, забезпечення високого рівня національної безпеки вимагає жорсткої закритості в функціонуванні цього інституту соціуму, а з іншого – процес демократизації потребує від армії високого рівня відкритості та публічності);

одержали подальший розвиток:

– аргументи щодо розуміння переходу на контрактну форму служби в ЗСУ як формування певної основи для організації нової системи відносин між армією та іншими інститутами суспільства ризику;

– твердження стосовно розгляду формувань системи територіальної оборони за умов розвитку української соціально-політичної реальності (здійснення реформи місцевого самоврядування, наслідки Революції Гідності, активізація волонтерського руху, продовження бойових дій на Сході України) як конструктивного варіанту відповіді на сучасні виклики суспільства ризику.

4. Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, які захищаються, забезпечується методологічною обґрунтованістю вихідних теоретичних положень, використанням комплексу методів дослідження, адекватних його меті, предмету та завданням.

5. Наукове та практичне значення роботи. *Наукове* значення роботи полягає у створенні підґрунтя для всебічного усвідомлення особливостей взаємодії збройних сил і суспільства за нових умов розвитку останнього.

Результати дослідження можуть бути використані в розробці концептуальних документів з питань національної безпеки, воєнного будівництва, розробки шляхів реформування силових структур України під впливом нових асиметричних загроз, удосконаленні законодавства в питаннях боротьби з тероризмом та незаконними збройними формуваннями, підвищення ефективності миротворчої діяльності вітчизняних збройних контингентів тощо.

6. Використання результатів роботи. Результати дисертаційного дослідження впроваджені у освітній процес факультету психології і соціології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди,

у освітній процес Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба.

7. Повнота викладення матеріалів дисертації в публікаціях та особистий внесок у них автора. Основні положення дисертації відображено у 10 публікаціях (6 одноосібних), з яких 5 статей у наукових фахових виданнях України з політології, включених до міжнародних наукометричних баз, 1 стаття у періодичному науковому виданні держави, яка входить до Європейського Союзу, з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію, 4 публікацій у збірках матеріалів конференцій різних рівнів.

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дослідження

1. Тяпкіна Ю. Проблемне поле армії у контексті теоретичної спадщини Ч. Міллса. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки: Збірник наукових праць. / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди.* Харків. 2018. Вип. 1 (15). С. 177–185.

2. Тяпкіна Ю. Армія сучасної держави: гендерний вимір. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки: Збірник наукових праць / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди.* Харків. 2018. Вип. 2 (16). С. 221–229.

3. Тяпкіна Ю., Денисенко І. Армія сучасної держави: визначення стратегії дослідження. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки: Збірник наукових праць / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди.* Харків, 2019. Вип. 1 (17). С. 73–82.

4. Тяпкіна Ю., Денисенко І. Концепція війни та миру Реймона Арона: до визначення евристичного потенціалу. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки: Збірник наукових праць / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди.* Харків. 2019. Вип. 2 (18). С. 61–71.

5. Тяпкіна Ю. Армія & суспільство: до визначення стратегії дослідження. *Сучасне суспільство: Збірник наукових праць / Харківський*

національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Харків. 2020. Вип. 1 (20). С. 186–196.

6. Тяпкіна Ю. Сучасне суспільство: соціально-політичні інтерпретації. *Nauki Społeczno-Humanistyczne Соціально-Гуманітарні Науки Social and Human Sciences. 2020, Vol. 02 (26)*. Режим доступу: https://sp-sciences.io.ua/s2645/yuliia_tiapkina_2020_.suchasne_suspilstvo:sotsialno-politychni_interpretatsii._social_and_human_sciences._polish-ukrainian_scientific_journal_02_20

Наукові праці апробаційного характеру

7. Тяпкіна Ю., Алімпієв А.М. Міграційні процеси і збройні конфлікти: особливості взаємовпливу. Сучасна війна: гуманітарний аспект: матеріали науково-практичної конференції Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба 30 червня 2017 року. Харків, 2017. С. 37–39.

8. Тяпкіна Ю. Армія в процесі соціалізації: статус та функції. Соціалізація особистості у сучасних соціокультурних контекстах: матеріали ІХ міжнародної науково-практичної конференції. Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. Харків, 2018. С. 100–101.

9. Тяпкіна Ю., Алімпієв А.М. Сучасні війни у контексті теорії хвиль Е.Тоффлера. Сучасна війна: гуманітарний аспект: матеріали: науково-практичної конференції Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба 1 червня 2018 року. Харків, 2018. С. 37–39.

10. Тяпкіна Ю. Воєнні конфлікти як елемент сучасного соціально-політичного контексту процесу соціалізації особистості: стратегія дослідження. Соціалізація особистості у сучасних соціокультурних та соціально-політичних контекстах: матеріали Х Міжнародної науково-практичної конференції. Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. Харків, 2019. С. 102–103.

8. **Особистий внесок здобувача.** Дисертація виконана здобувачем самостійно. На використані в роботі теоретичні положення інших авторів здійснено відповідні посилання. В опублікованих працях, підготовлених у

співавторстві з І.Д. Денисенко та А.М. Алімпієвим, особистий внесок здобувача полягає в розробці плану досліджень, аналізі та узагальненні літературних даних, інтерпретації результатів та формулюванні висновків. Розробки та ідеї, що належать співавторам, у дисертації не використовуються.

9. **Апробація результатів дисертації** здійснювалася у доповідях та повідомленнях на таких наукових конференціях: Науково-практичні конференції Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба «Сучасна війна: гуманітарний аспект» (Харків, 2017 р., 2018 р.); Тринадцята наукова конференція Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба «Новітні технології – для захисту повітряного простору» (Харків, 2017 р.); VII, VIII, IX, X, XI Міжнародні науково-практичні конференції «Соціалізація особистості у сучасних соціокультурних та соціально-політичних контекстах» (Харків, 2016 р., 2017 р., 2018 р., 2019 р., 2020 р.).

10. **Оцінка мови та стилю дисертації.** Дисертацію написано грамотною українською мовою. Стиль викладу матеріалів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій є доступним для сприйняття. Структура дисертації відповідає алгоритму проведеного дослідження, адекватно використані наукові терміни.

11. **Відповідність змісту дисертації спеціальності.** Зміст дисертаційного дослідження, використані у ньому методи та основні результати, що одержані в роботі, відповідають спеціальності 052 Політологія.

12. **Рекомендація дисертації до захисту.** Дисертаційна робота Тяпкіної Юлії Олегівни на тему «Армія та суспільство: політико-інституційний вимір» є цілісним, самостійним, завершеним дослідженням, що відповідає вимогам пунктів 10–12 Постанови Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167 «Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії».

Ураховуючи актуальність, наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження та відповідність роботи спеціальності 053 Психологія, дисертація Тяпкіної Юлії Олегівни «Армія та

суспільство: політико-інституційний вимір» рекомендується до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 052 Політологія.

Результати відкритого голосування присутніх на семінарі: рішення прийнято одногосно.

Головуюча на засіданні фахового семінару:

доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології,
соціології і культурології
ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Г.М. Куц

Рецензенти:

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології
ХНПУ імені Г.С. Сковороди

І.В. Гордієнко-Митрофанова

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри політології,
соціології і культурології
ХНПУ імені Г.С. Сковороди

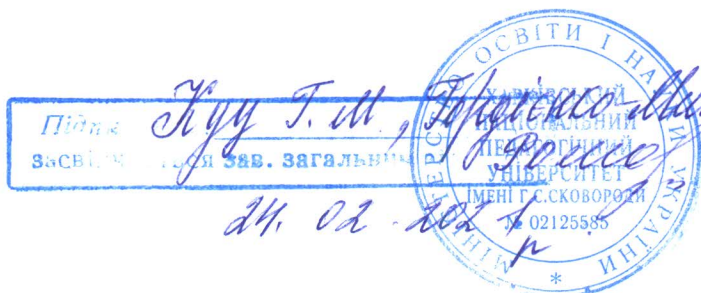
Н.Г. Білоцерківська

Секретар засідання:

кандидат політичних наук,
викладач кафедри політології,
соціології і культурології
ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Т.П. Савельєва

Куц Г.М., Гордієнко-Митрофанової І., Білоцерківської Н., Савельєвої Т.

24.02.2024